

The suggested psychological model of sex-role identification helps to generalize external (social-educational) factors and personal determinants of personalization of gender "I". Personal-egalitarian approach on the study of this phenomenon is set and the formation of egalitarian consciousness of students for its successful adaptation to personal, professional and civil self-realization is indicated. A systematic module of gender enlightening of teaching staff, different forms of developing and correctional work with students, parents, teachers have been developed and implemented in educational establishments of different levels.

Keywords: *gender-role identification, gender identity, gender "I"-image, personal egalitarian approach, gender and educational technologies, egalitarian consciousness and self-consciousness.*

УДК 159.923

doi: 10.15330/ps.6.1.62-71

Лариса Міщиха

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника
kreativ-l@mail.ru

ДОСВІД У ДИСКУСІЙНОМУ ПОЛІ ПОЗИЦІЮВАННЯ КАТЕГОРІЇ "ТВОРЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ"

У статті зроблено спробу проаналізувати феномен "досвід" у форматі дослідження творчого потенціалу особистості. Теоретико-методологічними засадами заявленої вище проблеми стали концептуальні засади гуманістичної психології, феноменологічного підходу.

Досвід, як вагома складова творчого потенціалу особистості, розглядається у співвідношенні таких провідних тенденцій, як стереотипність та оригінальність. Наголошується, що досвід, з одного боку, може сприяти все більшій алгоритмізації та стереотипізації, консерватизму у розв'язанні нових задач, що безумовно перешкоджає творчості. З іншого боку, в осіб з високим творчим потенціалом він стає інтегрованою формою життєтворчості, де в структурі старих знань завжди знайдеться місце новим знанням як привнесених "ззовні", так і знанням, що їх отримує автор через власні ініціативи, пошук, накреслюючи власноруч вектор руху. Звідси він отримує "побічний продукт" творчої діяльності – саморозвиток. Відтак творчий досвід трактується як такий, що містить у собі акумуляцію та інтеграцію усіх прижиттєвих творчих напрацювань особистості, готовність її до творчої діяльності та безперервної освіти. Суб'єкт творчої діяльності залишається відкритим новому досвіду, сповнений готовності до нового пізнання, творчих пошуків.

Ключові слова: *досвід, творчий досвід, творчий потенціал, творча особистість, стереотипність, оригінальність.*

Постановка наукової проблеми. В основу моделі творчого потенціалу особистості нами покладено творчий досвід, в якому вбачаємо інтегральну складову усіх її творчих напрацювань протягом онтогенезу. Це зміни кількісного і якісного характеру розвитку, що охоплюють усю творчу колізію життя особистості і торкаються усієї поліфонії її фізичного, психічного,

соціального та духовного буття. Кожне нове покоління опирається на досвід попередніх поколінь, вносячи свою лепту в культурогенез.

Ми виходили з концептуальних засад феноменологічного підходу К. Роджерса, за яким кожна людина інтерпретує реальність у відповідності зі своїм суб'єктивним сприйняттям; відтак її внутрішній світ повною мірою доступний тільки їй [13].

Для гуманістичних персоналогів характерний пошук досвіду, який приводить до розвитку людини і її особистості. К. Роджерс вважав, що кожна людина володіє своїм індивідуальним "полем досвіду". Воно вміщує в собі події, сприйняття, відчуття, впливи, де центральне місце відводиться самоті, що дозволяє особистості самовизначатись [13, с. 7]. К. Роджерс неодноразово підкреслював особливу пріоритетність досвіду в житті людини: "Досвід для мене є вищим авторитетом. Пробний камінь валідності – мій власний досвід. Ні думки інших, ні мої власні думки не важливі так, як мій власний досвід. Саме до досвіду я повинен знову і знову повертатися, щоб наблизитися до досягнення істини, як це і відбувається в моєму власному розвитку" [Там само, с. 236–237]. Досвід – відповідна структурна констеляція тих самих якостей, які в інших відношеннях стають атрибутивними характеристиками життєвого шляху особистості, на основі якого формуються відповідні його етапи, відбувається підняття життєвих цілей, розгортається об'єктивна картина життя, позаяк "досвід змінює людину" [11, с. 295].

Б. Г. Ананьєв одним із перших поставив питання про такий суб'єкт досвіду, для якого процес інтеріоризації повинен мати зустрічний рух з боку психічного – репрезентованого творчою активністю індивіда [1; 2]. Разом з тим відкритим залишається питання про вплив досвіду на творчий процес особистості, де з одного боку, пріоритетним визначається напрацьоване в онтогенезі, а з іншого – пошук нових форм самовираження. Відтак вагомо прослідкувати процес між народженням нового і утриманням традиційного.

Мета статті – здійснити теоретичне обґрунтування феномену "досвід" та окреслити його змістові характеристики у структурі творчого потенціалу особистості. З огляду на це були поставлені такі завдання:

1. Здійснити теоретичний аналіз психологічного доробку вчених на предмет заявленої вище проблеми.

2. Окреслити функції досвіду та його сутнісні характеристики.

3. Здійснити рефлексію досвіду для творчої діяльності особистості.

Аналіз останніх досліджень проблеми. У психологічній науці все більшої актуальності набуває проблема досвіду особистості. Вивчення досвіду особистості є предметом дослідження багатьох науковців – Т. Любарта, А. Маслоу, К. Роджерса, Б. Г. Ананьєва, Л. І. Анциферової, О. В. Губенка., Л. Д. Заграй, О. М. Лактіонова, С. Д. Максименка, О. Л. Музики, І. П. Манохи, Я. О. Пономарьова, Т. М. Титаренко, А. А. Фурмана), де виокремлюється роль досвіду в розвитку творчої особистості, а досвід виступає інтегрованою формою життєтворчості.

Виклад основного матеріалу. Кожен досвід стає невід'ємною складовою особистості, де будь-яка дія, в якій індивід зацікавлений, є творчим проявом особистості і підсумком усього – результатом здобутого в онтогенезі.

Разом із тим є слушною і погляд на феномен "досвіду" з позиції "кристалізованого" інтелекту, що з віком зазнає все більшої алгоритмізації та стереотипізації, а отже є серйозною перепорою на шляху до творчості. Відтак і заувага С. Д. Максименка, що "досвід може заважати креативності, творчості" [9, с. 216]. Так, людині важко відмовитись від своєї звички, перейти на новий рівень спілкування з іншими і перестати використовувати все звичне. Розглядаючи кожну задачу і кожну проблему, особистість тяжіє до того, щоб вчиняти звично (на підставі досвіду), що є інерцією дії. Якщо ж досвід не допомагає в цьому, особистість не без допомоги емпіричних фактів намагається переструктурувати досвід за допомогою уяви, "під задану ситуацію", знаходячи вихід із неї усередині старого досвіду, замість того, щоб вийти на новий рівень вирішення проблеми [Там само]. Цей механізм заважає творчості. Власне заважає, як і те, що "розвинені прояви статичного, накопиченого інтелекту (жорстка функціональна фіксованість, опертя свідомості на минулий досвід тощо) стримуюче впливають на актуалізацію і перебіг творчого процесу, знижуючи гнучкість думки та креативність особистості" [5, с. 129]. Вагоме значення для розв'язку творчих задач має ступінь готовності до застосування знань та їх реконструкції, мобільність інтелекту в процесі перетворення інформації, а також співвідношення несвідомої й усвідомленої компетентності. Несвідома (або латентна) компетентність виникає за рахунок набуття спонтанного творчого досвіду. В основі усвідомленої компетентності перебуває людська схильність до кодування власного досвіду. Встановлено тісний, але неоднозначний зв'язок знань і творчості.

З одного боку, чим більше знає людина, тим більш різнобічними підходами вона володіє при розв'язку нових задач. З другого боку, знання можуть обмежувати прагнення людини до руйнації стереотипних моделей, до пошуку нових шляхів рішень. Так фізіолог М. Є. Введенський рекомендував своїм учням перед розв'язанням якоїсь проблеми не опрацьовувати відповідну літературу, оскільки вважав, що може виникнути неправильна установка на предмет того, наче все вже досліджено. Натомість академік О. О. Ухтомський вимагав від учнів скрупульозного вивчення літератури з проблеми, перш ніж приступити до її дослідження, щоб "не відкривати Америку" [5, с. 38–39]. Стереотипи – частина минулого досвіду, що сформувався у процесі діяльності людини і закріпився у мисленні і постійно використовується при розв'язанні задач, що виникають у звичних ситуаціях. Це спрощує і полегшує систему налагодження контактів. Складність полягає в тому, що вони створюють тенденційність, консерватизм у розв'язанні нових завдань. З віком людина все менш схильна до корекції своїх уявлень про світ, зростає загальна інертність, що залежить від досвіду; знижується рівень емоційності. З'являється тенденція до стереотипізації мислення, поведінки, викривлюється реакція на нове. Внаслідок цього психіка костеніє, обмежуючи здатність до пізнання,

перекриваючи йому шлях за рахунок домінування звичних схем. Рутинна звичного мислення приводить до того, що явища, які йдуть всупереч усталеним у людини уявленям про належне, просто не беруться у розрахунок, ігноруються. Людина закривається, перестає бути сприйнятливою до несподіваного, втрачає здатність до творчості. Якби за таких умов індивід зміг зберегти психологічну гнучкість, тоді була б збережена і готовність до нових ідей, здатність до змін згідно із запитами мінливого світу.

Руйнація усталених уявлень, теорій виявляє нові прогалини у людських знаннях, які учені намагаються заповнити новими гіпотезами. Проте висувати їх не так просто, оскільки інертність мислення, що при цьому виникає, повертається бажанням якомога рідше змінювати свою точку зору. Саме інертність фатальним чином відображається на глибині гіпотез. Уніфікація поглядів, що з'являється, сковує свободу при висуненні нових ідей і самостійність у виборі напрямку спрямування зусиль.

Опертя свідомості на минулий досвід, висока освіченість і "перевантаженість" знаннями знижують креативність особистості. Підтвердженням цьому є ряд експериментів, проведених Френшем і Стернбергом (1989 р.) [8, с. 41]), результати яких уможливили констатацію вчених на предмет того, що знання можуть привести до розумової ригідності, як і те, що минулий досвід знижує гнучкість мислення. Водночас звертаємось і до К. Юнга, який постулював, що "у всій людській діяльності є апіорний фактор – вроджена, досвідома і несвідома структура душі. Ця форма спадкова й існує вже у плазмі зародка" (Цит. за: [7, с. 215]). І далі: "Кожній душі притаманні форми, які, незважаючи на свою неусвідомлюваність, є активно діючими установками, ідеями в платонівському смислі, що зумовлюють наші думки, почуття і дії і постійно впливають на них" (Цит. за: [Там само, с. 216]), що перегукується із заувагою В. М. Бехтерева про енергетично-інформаційний рівень [4], репрезентований творчими здобутками попередніх поколінь та й загалом досвідом людства. З іншого боку, без елементарного досвіду (творчого в тому числі), що бере початок з наслідування дитиною взірців поведінки дорослих на перших етапах онтогенезу, це буде "шлях у нікуди". Якщо знання, уміння, навички "працюють" на розуміння того, що є в полі інтересу дослідника, то досвід формує не тільки емпіричну мисленнєву складову особистості, але й упевненість у власних можливостях досягати результату і бути успішним. Мовиться про трансформацію здобутого в нове бачення, у вміння виходити за межі заданого, наповнюючи пошуковий континуум новим змістом, що веде і до самого розширення, поглиблення і нарощування досвіду, який зазнає постійної динаміки у творчих особистостях. В міру того, як людина набуває життєвого досвіду, перед нею не тільки відкриваються все нові сторони буття, але й відбувається більш чи менш глибоке переосмислення життя. Звідси будь-яка творчість опирається на досвід, як і "креативність, що характеризується відповідною сукупністю прижиттєво засвоєних розумових дій, навичок, стратегій" (С. С. Степанов).

Уся створена особистістю "багатогранність світу" будується на формах, сприйнятих нею з реального світу (і надалі видозмінених). Разом з тим прогрес

у наукових поглядах залежить від існуючої на даний момент моделі Всесвіту. Саме ця модель піддається перевірці, розвивається і трансформується. Здатність перевіряти і перебудовувати її в кожному епоху обмежена і залежить від рівня розвитку людського мислення, від накопиченого досвіду і від уміння передавати цей досвід новим поколінням. Тому розглядаючи негативні сторони стереотипів, не можна опускати з поля зору, що вони дають необхідну базу для творчості, яка формується у процесі навчання. Вони звільняють простір для творчості, беручи на себе рутинні операції і дозволяючи не затрачати кожен раз зусилля на вирішення однотипних завдань.

Разом із тим досвід глибший за набуті знання, вміння та навички, оскільки вони характеризуються в ознаках інваріантності й об'єктивності, тоді як досвіду притаманні унікальність та суб'єктивність. Характер творчого досвіду, на нашу думку, визначається його генезою, де мають місце або позиція творця – допитливого відкривача світу з торуванням власної життєвої дороги (шлях творчої особистості) чи проходженням давно "прокладеної дороги" автором, або ж сходження на загальну, прокладену іншими життєву стежу з уже відпрацьованими алгоритмами дій. Звідси і різний вектор розгортання схеми аперцепції, де кожне наступне сприйняття особистості визначається попереднім.

Я. О. Пономарьов [12] свого часу описав досвід у його характеристиках як інтуїтивний, що не може бути довільно актуалізований самою особистістю, але конструюється поза зоною її уваги, і логічний, усвідомлений. Власне інтуїтивний досвід, на думку вченого, становить основу "невидимого" людині і спостерігачеві процесу, який і породжує нове. Відповідно багатий досвід – один із факторів активації творчої думки. Наше дослідження творчо обдарованих особистостей у пізньому віці показало, що вони користуються структурою свого досвіду, черпаючи з нього елементи як для утримання наявних знань на необхідному рівні, так і для переробки їх у нові знання. "Людина, набуваючи досвіду, пізнає світ речей, випробовує і використовує їх, здобуває знання про наявні стани об'єктів і довкілля й водночас суб'єктивує його у своїх психодуховних вимірах, створює його психічний образ та оперує вже особистими характеристиками власного бачення світу на підвалинах того ж досвіду. У такий спосіб навіть у сприйнятті об'єктивних реалій проявляється творче, неповторне бачення довкілля, притаманне лише конкретній особистості" [15, с. 87].

Цінною є заувага К. Роджерса щодо досвіду, який уможлиблює розвиток особистості за умов його відкритості, що забезпечить людину від ригідності, сприятиме розвитку "екстенціональної орієнтації" [13, с. 415]. Досвід діяти по-новому укорінюється у позицію "мати свою думку і своє бачення", не заангажоване "контекстом" оточення. Близькою нам є і позиція І. П. Манохи, яка визначає творчий потенціал як генералізовану особистісну здатність продукувати нові образи дійсності на підставі елементів наявного досвіду і як системоутворювальну здатність переборювати вплив старого досвіду, що стримує процес продукування якісно нових елементів дійсності [10, с. 228–229]. Перша тенденція постає як тенденція оригінальності – спрямованість до

незвичного, нетрадиційного, нового. Друга тенденція постає як тенденція стереотипності – власне як стримування нового. Цю тенденцію слід ідентифікувати саме зі стереотипністю, тому що існуючі елементи досвіду на той чи інший проміжок її існування дійсно здатні відігравати домінуючу роль у процесі взаємодії особистості з різноманітними елементами буття. Звідси творчий потенціал особистості у якісному його вираженні постає змістовою результуючою двох провідних тенденцій, антиномічних за природою, – оригінальності і стереотипності [10, с. 228–229].

Виокремлюємо такі функції досвіду: пізнавально-пошукову, енергетично-інформаційну, чуттєво-практичну, емоційно-оцінну, регулятивну, рефлексивну, ціннісно-сміслову, прогностичну, інтерпретативно-репрезентативну, коригувальну, інтегруючу. Досвід людини – це не "законсервована" форма чуттєво-подієвого напрацювання творчої особистості протягом онтогенезу. Він не тільки уможливорює накопичення знань, умінь, навичок особистості, розвиток її творчих здібностей протягом життя, але й здійснює своєрідну інтерпретативно-репрезентативну функцію, що дозволяє не тільки його передавати, а й відрефлексовувати, давати власну оцінку, власне розуміння зробленого і тим самим приймати рішення за подальшу власну творчу долю [14, с. 232].

Ми виокремлюємо як досвід у широкому розумінні (досвід роду, сім'ї, соціуму – культури загалом), оскільки досвід особистості і культури, по суті, єдина система, так й індивідуальний досвід, що інтегрує в собі як особистісний внесок автора, дотичний власним інтродукціям, так і викристалізований в індивідуально-неповторному творчому стилі – творчій індивідуальності. К. Роджерс зауважував: "Чим більше людина відкрита своєму досвіду, тим більше її поведінка говорить про те, що людський рід за своєю природою схильний до творчого соціального життя" [13, с. 415]. І далі: "Тією мірою, якою індивід відмовляється усвідомити значну частину свого досвіду, продукти його творчості можуть бути соціально шкідливі (патологічні). І, відповідно, якщо індивід відкритий власному досвіду, а всі почуття і відчуття його організму доступні його усвідомленню, нові продукти взаємодії індивіда з навколишнім світом будуть швидше продуктивними і для нього самого, і для оточення" [Там само, с. 414]. Звідси досвід об'єктивується у психіці і впливає на функціонування інших її підсистем. Відтак він репрезентує життя людини в цілому через заломлення системи її цінностей, спрямувань, диспозицій, ставлень до творчості як необхідної складової її діяльності тощо.

Кожний новий акт занурення особистості у творчу діяльність не тільки розкриває нові грані можливостей пізнання світу у лоні материнської культури, але й прокладає шлях у її творче безсмертя, вписуючи нові сторінки в культурогенез, не тільки виступає провідником напрацювань індивіда протягом онтогенезу, але й репрезентується через пам'ять роду, попередніх поколінь, на досвід яких "нашаровується" новий пласт – досвід нового покоління, і так безмежно. Звідси вагомою функцією досвіду виступає функція його передачі і ретрансляції нащадкам. Через творчу діяльність людина долучається до духовної скарбнички своєї культури – національних надбань, духовно розвиває

свою особистість, своє покоління. Внутрішній психічний рівень особистості об'єктивується у створених людиною продуктах матеріальної та духовної культури, у вчинках, що стають моделлю – зразком для наступних поколінь. З кожним творчим актом – опредмеченням потреби викристалізовується новий об'єкт, що постає з творчого досвіду його автора, розпредмечення якого дасть новий поштовх творчій думці нащадків.

Досвід є не що інше, як акт особистісної трансформації у суб'єктне начало життєдіяння, де автор не тільки продукує, створює кінцевий результат, але й самозбагачується, розвивається у ньому, що тим самим розширює його межі. Заслуговує на увагу позиція Л. І. Анциферової на предмет особистісного розвитку, який вона окреслює як "двоколіний процес, що включає переміщення суб'єкта в площині свідомості і навіть поведінки назад, до свого минулого, з наступним відновленням поступового руху" [3, с. 492]. Мовиться про рух назад не як регрес, а як механізм збагачення особистості латентними новоутвореннями пройдених стадій, які оцінюються і переоцінюються нею з позицій актуального теперішнього. Звідси, як показали наші дослідження, якщо творчість не стала складовою людського життя, не проявившись на попередніх гілках онтогенезу, не склавши творчий досвід особистості, наймовірніше, вона "не займе свого місця" у пізньому онтогенезі. Відбувається інверсія досвіду як власності. Якщо момент народження є початком присвоєння досвіду як своєї власності, то кінець життя є втратою досвіду як своєї власності і передачею його майбутнім поколінням [7, с. 77].

Подієвість життя, включеного у творчий процес, нашаровується одна на одну, сплетена із безлічі можливостей та втрат на шляху переходу потенційного в актуальне. Це уможлиблює процес розширення творчого досвіду особистості, що вбирає в себе всю палітру пристрастей, очікувань, звершень та надій особистості як втрачені чи реалізовані мрії, а разом з ними і можливості на кожному етапі розвитку особистості. Творчий досвід особистості дає відлік творчим можливостям людини, її вмінням, сформованим творчим потребам, показує спроможність людини творчо діяти. Він "веде", "підштовхує" людину до нових вершин пізнання власної творчої природи.

Творчий досвід є глибоко індивідуальною категорією для опису особистості, оскільки торкається всіх складових її психіки, переживається людиною і здобувається у творчій діяльності та відображає здатність і готовність особистості до творчості як ретроспективно (за допомогою психобіографічного методу), так і в перспективі подальшого її життя (у форматі вивчення продуктів діяльності особистості). Причому в суб'єктів творчої діяльності творчий досвід є більш поліморфним, багатовимірним. Така особистість не вичерпує себе однією справою, позаяк залишається відкритою новому досвіду і сповнена готовності до нового пізнання, творчих пошуків. Звідси творчий досвід, акумульований й інтегрований особистістю, яка ввійшла в пізній період життя, автоматично актуалізується потребою у творчості.

Молодим людям, безумовно, творити легше. Вони вільні від системи табу, соціальних кліше і стереотипів. Серйозне випробування постає і перед

знаменитими людьми, які зробили певне відкриття тощо. Адже вони вже перебувають під тиском своїх позицій, які з часом переглядатимуться наступною плеядою вчених (нащадками). Тут важливо не втратити гнучкості, вміння бути лабільними і не застрягати на старому, вміння не зупинятись, а йти далі.

Вважаємо, що творчий досвід має здатність до процесів становлення, розгортання (розширення) і згортання. Літнім людям з низьким рівнем розвитку творчого потенціалу притаманні консерватизм, сталість, догматичність, стереотипність, що нівелюють потребу у творчості. Йдеться про згортання творчого досвіду з моменту зупинки його набуття на попередніх ланках онтогенезу. Враховуючи те, що між персональний простір літньої людини з віком звужується, доцільність звернення її у майбутнє мінімізується. Тому літні люди більше вдаються до стереотипного прийняття рішень; все більше втрачається потреба в активності, на зміну якій приходять автоматизми, вітальні потреби. Зниження затребуваності когнітивних процесів – когнітивної активності – супроводжує деградацію когнітивної сфери людини, інволюційні процеси (на рівні психічної та тілесної організації людини) прискорюються. Згортання орієнтації на майбутнє приводить "до консервації досвіду" (О. М. Лактіонов), що веде до втрати інтересу до життя у всіх його проявах. Натомість творчим особистостям притаманний процес безперервного розгортання творчого досвіду – його накопичення, розширення протягом онтогенезу, охоплюючи й пізній період життя.

Висновок. Відтак погляд на досвід з позиції дихотомії – стереотипного, рутинного та оригінального, нового, уможливорює особистісну рефлексію для особистості, що прагне творчих звершень та самореалізації у змінному світі. Щораз відслідковуючи рівень набутих знань, уміння аналізувати і використовувати їх для глибшого розуміння предмету дослідження, творча особистість, будучи відкритою новому досвіду, завжди відчуватиме "голос" свого творчого Я, що підживлюється "духом часу", "духом самої епохи", в полі яких вона живе, творить, розвиває своє творче Я.

1. *Ананьев Б. Г.* О проблемах современного человекознания / Б. Г. Ананьев. – М. : Наука, 1977. – 380 с.
2. *Ананьев Б. Г.* Человек как предмет познания / Б. Г. Ананьев. – СПб. : Питер, 2001. – 288 с.
3. *Анцыферова Л. И.* Поздний период жизни человека: типы старения и возможности поступательного развития личности [Текст] / Л. И. Анцыферова // Учебное пособие по психологии старости. – Самара : Издательский Дом "БАХРАХ-М", 2004. – С. 490–511.
4. *Бехтерев В. М.* Бессмертие человеческой личности как научная проблема / В. М. Бехтерев // Психика и жизнь. Избранные труды по психологии личности [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [http:// philosophy.ru /library/ ivanov/ behterev. html](http://philosophy.ru/library/ivanov/behterev.html)
5. *Губенко О. В.* Творче мислення особистості як єдність статичного і динамічного аспектів інтелектуальної активності / О. В. Губенко // Психологія і суспільство. – 2012. – № 1. – С. 127–134.
6. *Ильин Е. П.* Психология творчества, креативности, одаренности / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2009. – 448 с.

7. *Лактионов А. Н.* Координаты индивидуального опыта / А. Н. Лактионов. – Харьков : ХНУ им. В. Н. Каразина, 2010. – 366 с.
8. *Любарт Т.* Психология креативности / Т. Любарт, К. Муширу, С. Торджман, Ф. Зенасни. – М. : Когито-Центр, 2009. – 215 с.
9. *Максименко С. Д.* Основы генетичної психології: навч. посібник / С. Д. Максименко. – К. : НППЦ Перспектива, 1998. – 220 с.
10. *Маноха І. П.* Психологія потенціалу індивідуального буття людини : онтологічно орієнтований підхід : дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.01/ Маноха Ірина Петрівна ; Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2002. – 462 с.
11. *Маслоу А.* Мотивация и личность / А. Маслоу. – СПб. : Евразия, 1999. – 478 с.
12. *Пономарев Я. А.* Психология творчества / Я. А. Пономарев – М.: Наука, 1976. – 303с.
13. *Роджерс К. Р.* Взгляд на психотерапию. Становление человека / К. Р. Роджерс. – М. : Прогресс, 1997. – 480 с.
14. *Титаренко Т. М.* Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності / Т. М. Титаренко. – К. : Либідь, 2003. – 376 с.
15. *Фурман А. А.* Концепт досвіду в індивідуальній психології Альфреда Адлера / А. А. Фурман // Психологія і суспільство. – 2012. – № 3. – С. 78–94.

REFERENCES

1. *Anan'ev, B. G.* (1977). O problemah sovremenogo chelovekozvaniya [About the problems of modern people study] / B. G. Anan'ev. – M. : Nauka (rus).
2. *Anan'ev, B. G.* (2001). Chelovek kak predmet poznaniya [A person as a subject of cognition] / B. G. Anan'ev. – SPb. : Piter (rus).
3. *Ancyferova, L. I.* (2004). Pozdnyj period zhizni cheloveka: tipy stareniya i vozmozhnosti postupatel'nogo razvitiya lichnosti [Late period of a person's life: types of aging and possibilities of a graduate person's development] / L. I. Ancyferova // Uchebnoe posobie po psihologii starosti. – Samara : Izdatel'skij Dom "BAHRAH-M", 490–511 (rus).
4. *Bekhterev, V. M.* Bessmertie chelovecheskoj lichnosti kak nauchnaya problema [Immortality of a human personality as a scientific problem] / V. M. Bekhterev // Psihika i zhizn'. Izbrannye trudy po psihologii lichnosti [Elektronnyj resurs]. – Rezhim dostupa: <http://philosophy.ru/library/ivanov/behterev.html> (rus).
5. *Gubenko, O. V.* (2012). Tvorche mislennya osobystosti yak ednist' statychnogo i dynamichnogo aspektiv intelektual'noi aktivnosti [A person's creative mind as a combination of static and dynamic aspects of individual activity] / O. V. Gubenko // Psihologiya i suspil'stvo, № 1, 127–134 (ukr).
6. *Il'in, E. P.* (2009). Psihologiya tvorchestva, kreativnosti, odarennosti [Psychology of creation, creativity, genius] / E. P. Il'in. – SPb. : Piter (rus).
7. *Laktionov, A. N.* (2010). Koordinaty individual'nogo opyta [Coordinates of individual experience] / A. N. Laktionov. – Har'kov : HNU im. V. N. Karazina (rus).
8. *Lyubart, T.* (2009). Psihologiya kreativnosti [Psychology of creativity] / T. Lyubart, K. Mushiru, S. Tordzhman, F. Zenasni. – M. : Kogito-Centr, 2009 (rus).
9. *Maksimenko, S. D.* (1998). Osnovy genetichnoi psihologii: navch. Posibnik [The background of genetic Psychology] / S. D. Maksimenko. – K. : NPC Perspektiva (ukr).
10. *Manoha, I. P.* (2002). Psihologiya potencialu individual'nogo buttya lyudini : ontologichno orientovaniy pidhid : dis. ... d-ra psihol. nauk : 19.00.01 [Psychology of a potential person's being: ontologically oriented approach: thesis of Doctor of Psychology: 19.00.01] / Manoha Irina Petrivna ; Kiiv. nac. un-t im. Tarasa Shevchenka. – K. (ukr).
11. *Maslou, A.* (1999). Motivaciya i lichnost' [Motivation and personality] / A. Maslou. – SPb. : Evraziya (rus).
12. *Ponomarev, Y. A.* (1976). Psihologiya tvorchestva [Psychology of creation] / YA. A. Ponomarev – M. : Nauka (rus).
13. *Rodzhers, K. R.* (1997). Vzglyad na psihoterapiyu. Stanovlenie cheloveka [A view on psychotherapy. Incipience of a person] / K. R. Rodzhers. – M. : Progress (rus).

14. Titarenko, T. M. (2003). Zhittevij svit osobistosti: u mezhah i za mezhami budennosti [Aliveperson's world: within and beyond routine] / T. M. Titarenko. – K. : Libid' (ukr).
15. Furman, A. A. (2012). Koncept dosvidu v individual'nij psihologii Al'freda Adlera [A concept of experience in Alfred Adler's individual psychology] / A. A. Furman // Psihologiya i suspil'stvo, № 3, 78–94 (ukr).

Larysa Mishchykha

**EXPERIENCT IN A DISCUSSION CIRCLE OF THE POSITIONING CATEGORY
"CREATIVE POTENTIAL"**

In the article there was an attempt to analyze the phenomenon "experience" in the form of investigating a person's creative potential. The theoretic methodological background of the performed above problem is conceptual background of humanistic psychology and phenomenological approach. Experience as an essential part of a person's creative potential is regarded in relation to such leading trends as stereotype and originality. On the one hand, the experience is emphasized to be able to promote the model of algorithm and stereotype, conservatism in solving new tasks that is certain to inhibit creativity. On the other hand, personalities with high creative potential have an experience that is becoming an integral form of life work where in the structure of old knowledge you can always find a place for both new ones coming out "from inside" and the ones the author takes due to his own initiation and search. In this way he sketches motion vector and gets the "by-product" of his creativity, it means self-development. Hence, creative experience is interpreted as the one to absorb accumulation and integration of all creative experience in a person's life; also his/her readiness to creativity and continuing education. The subject of creativity remains opened to a new experience that is fully ready for a new cognition and creativity.

Key words: *experience, creative experience, creative potential, creative personality, a model of stereotype, originality.*

УДК615.8/001

doi: 10.15330/ps.6.1.71-80

Вікторія Горбунова

Український католицький університет
viktoryika@yandex.ru

**МЕТОДИ ТА МЕТОДОЛОГІЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ У СФЕРІ
ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ**

У статті здійснюється огляд методологічних вимог до наукових досліджень у сфері психологічної допомоги. Дається короткий екскурс в історію психотерапевтичних досліджень. Вказуються основні дослідницькі стратегії, серед яких – оцінювання "терапевтичного пакету", оцінювання внеску окремих і додаткових втручань в ефективність "терапевтичного пакету", оцінювання ролі окремих параметрів організації психотерапії та самого терапевтичного процесу, оцінювання характеристик клієнта і терапевта, порівняння ефективності окремих підходів. Коротко окреслюються перспективні напрямки досліджень, зокрема аналіз негативних ефектів психотерапії, її медіаторів та механізмів. Описується сучасний стандарт розвідок у сфері психічного здоров'я – експериментальні рандомізовані контрольовані дослідження, а також основні стратегії їх реалізації: нетерапевтичного контролю, порівняння терапевтичних та звичайних умов, порівняння з плацебо, контролю компонентів терапевтичного проекту,